

7. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 2: Навч. посібник / За ред. О. В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 552 с.
8. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С.Сірополко [Підготував Ю. Вільчинський]. – Львів: 2001. – 664 с.

Федяева В.Л.

К ПРОБЛЕМЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ В НАСЛЕДИИ ПЕДАГОГОВ-ПРОСВЕТИТЕЛЕЙ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

В статье отражены и систематизированы взгляды выдающихся деятелей образования и культуры второй половины XIX века на основные проблемы семейного воспитания обозначенного периода, в частности, на сохранение национальной идентичности и украинской ментальности в кругу семьи, формирование в семье национально сознательного гражданина Украины, человека с высокими духовными идеалами.

Ключевые слова: нация, народ, украинская общественность, семейное воспитание, педагогический опыт, Родина.

Fedyayeva V. L.

THE PROBLEMS OF FAMILY UPBRINGING IN THE SCIENTIFIC HERITAGE OF THE PROMINENT EDUCATOR OF THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY

This article reviews and systematized prominent figures' of education and culture of the second half of the nineteenth century views on the basic problems of family upbringing. In particular the family's preservation of national identity and the Ukrainian mentality, formation of the national consciousness, people with high spiritual ideals are under analysis in the investigation.

Key words: nation, people, the Ukrainian community and family education, teaching experience, Motherland.

УДК 373.2.033

Анісімова О.Е.

**ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ ФРІДРІХА ФРЬОБЕЛЯ У НАПРЯМКУ
ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ОТОЧУЮЧИМ СВІТОМ
ЧЕРЕЗ ПРАЦЮ У ПРИРОДІ**

У статті висвітлюється питання використання ідей Ф. Фрєобеля щодо ознайомлення дітей з навколишнім світом через працю у природі. Автором аналізуються погляди Ф. Фрєобеля на роль природи у вихованні дитини та здійснюється порівняльний аналіз методичних рекомендацій щодо організації праці у природі за часів Ф. Фрєобеля та в умовах сучасності.

Ключові слова: система виховання Фрєдріха Фрєобеля, принцип природо відповідності, фрєобельські куточки природи, діяльнісний підхід до організації взаємодії з довкіллям.

Постановка проблеми. У період розбудови української держави, відродження національної самобутності, коли проголошено курс на інтеграцію в Європейський освітянський простір окреслилась необхідність глибокого переосмислення педагогічної спадщини минулого З'явилась потреба по-новому переглянути ідеї класиків світової педагогіки з метою використання їх у сучасному освітньому процесі.

Відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, педагогічна наука та практика визначають особливості формування компетентності дитини у різних сферах життєдіяльності [3: 42]. Реалізація цього завдання потребує не лише створення нових виховних технологій, але й об'єктивної оцінки здобутків просвітителів минулих років.

Аналіз змісту наукової спадщини Фрідріха Фрєобеля доводить співзвучність його поглядів із положеннями національної системи освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню та популяризації педагогічної спадщини видатного педагога присвячені роботи З. Борисової, Н. Дем'яненко, В. Кравця, Л. Литвина, Н. Мchedлідзе, І. Сवादковського, Т. Слободенюк, О. Сухомлинської, М. Шабаєвої та інших. Проводячи аналіз того чи іншого аспекту його діяльності, науковці намагались досягнути філософські підвалини фрєобелівської педагогічної теорії, систематизувати її, виділити сильні та слабкі сторони. Роботи даних авторів дають змогу ознайомитись із життєвим шляхом Ф. Фрєобеля, становленням та розвитком його педагогічних поглядів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Актуалізація досвіду відомого німецького педагога Ф. Фрєобеля щодо ознайомлення дітей з оточуючим світом через працю у природі, аналіз шляхів його упровадження у сучасний освітній процес потребує подальшого розв'язання.

Формулювання цілей статті (обов'язкова постановка завдання). Метою цієї статті є актуалізація поглядів Ф. Фрєобеля на виховні можливості ознайомлення з природою, організації праці у природі, порівняння рекомендованих ним та сучасних методик облаштування природних куточків на території дитячого садку. Реалізація статті, на нашу думку, вимагає розв'язання таких завдань: здійснити аналіз шляхів упровадження досвіду Ф. Фрєобеля у практику діяльності дитячих освітніх закладів; розкрити зміст та форми організації трудової діяльності дітей дошкільного віку у природі; окреслити психологічний аспект діяльності у дошкільній групі дітей дошкільного віку; показати працю у природі як найважливішу форму прояву активного ставлення людини до навколишньої дійсності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значення Ф. Фрєобеля в історії педагогіки визначається тим, що він сприяв виділенню дошкільної педагогіки в самостійну галузь науки, вперше створивши теорію діяльності дошкільних установ. Дитячий сад повинен здійснювати всебічний розвиток дітей, яке починається з їх фізичного розвитку. Вже у ранньому віці догляд за тілом дитини Ф. Фрєобель пов'язував, слідом за Песталоцці, з розвитком його психіки. Для поступового зміцнення і розвитку всіх органів дитини він рекомендував надати йому свободу в русі, помірне і відповідне харчування, зручний одяг. Величезне значення для фізичного розвитку дитини мають різноманітні види діяльності: конструювання, ігри, ритмічні рухи, прогулянки, сільськогосподарські нескладні роботи на ділянці [5: 207].

“Надай своїй духовній суті діяти, – закликає Фрєобель, – і тоді тільки побачиш, на що вона “здатна”. “Зростаючи людину з самого раннього віку слід готувати до діяльності зовнішньої, а не лише до внутрішньої роботи”.

У своїй книзі “Дитячий садок” Ф. Фрєобель представляв дитячий заклад як місце, де діти багато часу перебувають у безпосередньому контакті із рослинним світом. Природу він вважав джерелом морального, розумового, естетичного виховання. Згадуючи своє особисте дитинство, педагог пише: “Моє шкільне дитинство не подобалось мені. Воно було сухо-мертвим; за цю відсутність життя я ненавидів школу, тікав у гори, в ліс. Там природа було для мене школою, а дерева і квіти – вчителями”.

Ф. Фрєобель намагався побудувати свою теорію на міцній методологічній основі, зробити її науково обґрунтованою. Педагог повинен мати чіткі та ефективні методи впливу на розвиток та виховання дітей.

Особливістю суб'єктивного ставлення до природи у дошкільників у значній мірі визначаються особливостями мислення, характерними даному віку. Ще у 20-30-х роках Ж. Піаже довів, що головною рисою пізнавальної діяльності дитини дошкільного віку є егоцентризм, який призводить до того, що дитина чітко не диференціює своє “Я” і навколишній світ, суб'єктивне та об'єктивне, накладає на реальні зв'язки між явищами світу свої особисті внутрішні спонування. Несформованість пізнавальної сфери призводить до антропоморфізму в ставленні до природи. Оскільки в життєвому досвіді дитини причинно-наслідкові зв'язки між ним і навколишніми його людьми передують всім іншим, то цілком

природним для нього є пояснення будь-яких причинно-наслідкових відносин у навколишній природі за аналогією з відносинами, що існують між людьми. Властивий дошкільнику антропоморфний спосіб осмислення світу з неминучістю призводить не тільки до того, що він, по суті, вважає різні природні об'єкти суб'єктами, здатними думати, відчувати, мати свої бажання, але й до нерозрізненості для нього кордону між “людським, живим” і “нелюдським, неживим”. Оскільки все природне включається дитиною в сферу “людського”, то у неї з'являється “суб'єктна установка” стосовно природних об'єктів, вона і ставиться до них як до суб'єктів. Таким чином, дитина здатна сприймати природу як те, що живе, росте, змінюється, відчуває та розуміє [1: 9].

Близькість дітей до природи – одна з чудових педагогічних ідей першої половини XIX століття.

Розглядаючи людину як частину природи, Фрєобель зазначав: сама природа – не тільки об'єкт пізнання, але і “міцна основа продуктивного виховання і освіти як окремої людини, так і всього людського роду”. Ось чому на території дошкільного закладу повинен бути сад, квітник, город, ділянки землі, щоб діти вчилися висаджувати та доглядати за рослинами

Ф.Фрєобель розробив детальні рекомендації для облаштування квітників та городів у дитячих садках і організації праці дітей на них [4: 192]. Землю саду слід розділити на квітник і город. Ділянку для посадки та догляду за рослинами найдоцільніше обрати у формі прямокутника, кола або овалу. Така форма відповідає спільній меті, особливо за наявності великої кількості дітей. Загальний простір має бути поділений на дві частини: частину для спільного й частину для дітей, які хотіли б мати свої окремі ділянки. Частина для спільного повинна бути такою, яка обіймає і ніби оберігає частину для дітей, а та, у свою чергу, такою, що обіймається й оберігається.

На відведених дітям ділянках вони можуть саджати все як їм того схочеться, щоб на досвіді невмілої посадки зрозуміли, що з рослинами потрібно поводитися уважно й правильно. Для того, щоб спостерігаючи рослини, діти відразу могли бачити їх назву, добре, щоб вона була написана на дошці і діти могли побачити її під час своїх ігор та занять. Також було б добре, щоб ділянка кожної дитини була позначена її іменем. Таким чином дитина відразу ж отримує заслужену мовчазну похвалу або заслужений мовчазний осуд, відповідно до того, дбайливо чи недбало вона за нею доглядала.

Усвідомлений догляд за маленьким садком становить для дитини джерело морального облагородження.

Діяльнісний підхід до організації життєдіяльності дітей у дошкільній розглядається сьогодні у контексті положення про єдність психіки і діяльності, при цьому діяльність розглядається як рушійна сила розвитку. Діяльність розглядається вченими як форма активності, як найважливіша форма прояву активного ставлення людини до навколишньої дійсності. Діяльність – це активна взаємодія з довкіллям.

Праця дітей у природі створює сприятливі умови для фізичного розвитку, удосконалює рух, стимулює дію різних органів, зміцнює нервову систему. Велике значення має праця в природі для розумового і сенсорного розвитку дітей. У цій праці, як ні в якій іншій, поєднуються розумові і вольові зусилля. Рідна природа являє собою широкий простір для спостережень і праці дітей, для збагачення своїх знань і уявлень [2: 36]. Навколишня природа – джерело розвитку не тільки розуму, але й моральних почуттів дитини. Особливо важливо викликати у дошкільника емоційно-позитивне ставлення до предметів і явищ природи. Найдієвішим засобом для цього є праця дітей із вирощування на ділянці дитячого саду і в куточку природи.

Природа – це і перший естетичний вихователь дитини. Працюючи у природі, дитина вчиться бачити, розуміти і цінувати її красу.

Початкові навички та вміння діяти в природі прищеплюються як на заняттях, так і в повсякденному житті. Найважливішим прийомом виховання трудових навичок у дітей є показ трудових дій з одночасним поясненням його необхідності. Наприклад, потрібно не

лише показати, як слід поливати рослину, а й пояснити, для чого ми це робимо. Велике значення має залучення уваги до позитивного прикладу дорослих і однолітків.

Сила позитивного прикладу – в його емоційної насиченості, наочності, у тому, що він сприяє виробленню в дитини загальних уявлень про етичні цінності праці, полегшує дошкільнику виділення окремих позитивних рис і якостей трудівника, завдяки яким даний образ приваблює дитину, викликає бажання бути схожим на нього.

У прищепленні дітям трудових навичок важливу роль відіграють вправи. Наприклад, щоб дитина навчилася правильно поливати рослину, він повинен не тільки знати, як це робити, але і сам неодноразово вправлятися в дії – поливанні. Уміння тільки тоді переходить у міцний навик, коли дитина часто вправляється. Якість роботи оцінюється вихователем. Доброзичлива, об'єктивна оцінка вихователя допомагає малюкові удосконалювати свої дії.

Праця у природі різноманітна за змістом і за терміном виконання. У ній багато новизни та емоційності. Виконуючи ті чи інші трудові дії, діти знайомляться з різними властивостями ґрунту, рослин і пізнають ці властивості. Наприклад, при прополці вміння відрізнити зовнішні ознаки культурних рослин від зовнішніх ознак бур'янів дозволяє виробити правильне захоплення бур'янів рукою.

Праця в природі пов'язана з розширенням кругозору дітей, отриманням доступних знань про посадковий матеріал, трудові процеси, знаряддя праці. На основі власного досвіду дитина наочно переконується в потребах живих організмів. Наприклад, діти дізнаються про те, що волога – джерело живлення, вона підтримує рослини в певному життєво активному стані. Діти починають розуміти залежність організму від середовища, послідовність зростання в процесі праці встановлюють закономірності та зв'язки (послідовні, тимчасові, причинні), що існують у житті природи. Це сприяє формуванню елементів матеріалістичного світорозуміння. Діти підводяться і до основного висновку: людина, знаючи потреби живих організмів, може впливати на їх ріст і розвиток, тобто вони дізнаються про роль людини в управлінні природою. Систематична колективна робота об'єднує дошкільників, виховує у них працьовитість і відповідальність за доручену справу, приносить їм радість. Працюючи на ділянці (у городі, квітнику, ягідники), а також у куточку природи, діти опановують найпростішими практичними навичками поводження із сільськогосподарським інвентарем, засвоюють прийоми догляду за рослинами, отримують багато відомостей про зростання і розвиток рослин.

Праця у природі сприяє і розвитку спостережливості, допитливості дітей, виховує в них інтерес до сільськогосподарської праці і повага до людей, які нею займаються. Праця в природі допомагає виховувати любов до неї. Любити природу – це означає відтворювати та примножувати багатство нашої Батьківщини, дбайливо ставитися до живого, до результатів праці інших.

Поряд зі спостереженнями праці оточуючих велике місце займає власна трудова діяльність дітей. Дошкільні установи мають природні куточки, городи, квітники, теплиці, де діти можуть працювати. У куточках природи живуть хом'ячки, білки, пташки, є акваріуми з рибками. Усе це надає можливість для ознайомлення дітей з життям рослин і тварин та освоєння навичок по догляду за ними.

Не слід надмірно захоплюватися словесними методами впливу на особистість, які спрямовані, насамперед, до його свідомості (роз'яснення, переконання, нотації), а враховувати конкретність, образність мислення, формувати конкретні трудові вміння і навички, звичку працювати (вимога, вправа, створення виховуючих ситуацій, позитивний приклад і ін.)

Наведені положення із сучасної методики звучать в унісон із словами Ф. Фрєбеля: “Дайте дитині справу, розумну, заняття, яке її розвиває, і ви отримаєте діяльну, мислячу людину...”.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у сучасній дошкільній педагогіці особливої актуальності набувають принципи

виховання та розвитку дітей, які обґрунтував та на практиці використав німецький педагог Фрідріх Фрєобель.

Німецький педагог вважав, що через працю у природі дитина приходить до розуміння, що природа і людина взаємопов'язані, до здатності відчувати живе буття світу, пристосовуватись до нього, взаємоузгоджувати власні потреби з устроєм природного довкілля.

Серед завдань дошкільної освіти нагальним є виховати підрастаюче покоління у традиції гармонійного співіснування з природою. Виховання без використання діяльності у живій природі неможливе. Це положення знайшло обґрунтування і у педагогіці минулого, зокрема у поглядах Ф. Фрєобеля, і в сучасних педагогічних дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. – К.: Академвидав, 2003. – 20с.
2. Ковальчук Я.І., Васильєва О. І. Трудове виховання дошкільників. – Мн.: Народна освіта, 1983. – С. 35-37.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Кононко. – К.: Ред. журн. “Дошкільне виховання”, 2003. – 234 с.
4. Прудченко І.І. Міжнародний Фрєобелівський рух і розвиток освіти в Україні початку ХХ століття: Зб. наук. пр. Київського національного лінгвістичного університету. Сер. “Теоретичні питання культури, освіти та виховання”. – К., 2003. – Вип. 24. – Ч.ІІ. – С. 190-194.
5. Фрєобель Ф. Воспитание человека / Мчедлидзе Н.Б. и др, История дошкольной и зарубежной педагогики. – М.: Просвещение, 1974. – 464 с.

Анисимова О.Е.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИДЕЙ ФРИДРИХА ФРЕБЕЛЯ ПРИ ОЗНАКОМЛЕНИИ ДЕТЕЙ С ОКРУЖАЮЩИМ МИРОМ, ИСПОЛЬЗУЯ ТРУД В ПРИРОДЕ

В статье раскрывается вопрос использования идей Ф. Фрєобеля при ознакомлении детей с окружающим миром, используя труд в природе. Автор анализирует взгляды Ф. Фрєобеля на роль природы в воспитании ребенка и совершается сравнительный анализ методических рекомендаций при организации труда в природе во времена Ф. Фрєобеля и в условиях современности.

Ключевые слова: система воспитания Фридриха Фрєобеля, принцип природосоответствия, фрєобельские уголки природы, деятельный подход к организации жизнедеятельности.

Anisimova O.E.

THE USE OF IDEAS OF FRIEDRICH FROBEL'S REVIEW TOWARDS CHILDREN AMBIENT LIGHT THROUGH THE WORK IN THE NATURE

The article highlights the issue of Ideas of Frobel to familiarize children with the outside world through the work in nature. The author examines the views of F. Frobel's to the role of nature in the child's education and a comparative analysis of guidance on the organization of work in nature during the F. Frobel and in modern times.

Key words: Friedrich Frobel's educational system, principles of nature, Frobel's corners of nature, activity approach to the interaction with the environment.